

Психология и социология/5. Психолого-воспитательные проблемы
развития личности в современных условиях

Волкова Віра Андріївна, Рогова Олена Анатоліївна
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

ЧИ ІСНУЄ ДИТЯЧА ТВОРЧІСТЬ?

Сучасна освітня ситуація характеризується прагненням розкрити креативні початки кожної конкретної дитини як суб'єкта життєдіяльності, що зумовлено соціальним замовленням на виховання творчої особистості й вимогами сучасної технології виробництва. Гармонійний розвиток особистості неможливий без виховання її творчої активності. Творча активність є способом утвердження особистості, що розвивається у системі суспільних стосунків. Мотивація творчої активності забезпечує постійну свідому чи підсвідому, довільну чи мимовільну складну мислительну роботу, яка не завжди пов'язана з конкретною діяльністю, але має виражену пошукову творчу спрямованість [7, с. 3].

Творчість у широкому значенні – це діяльність, спрямована на одержання нового, неповторного, й тому основний показник творчості – це новизна її результату (художній твір, ідея, механічний прилад тощо), те, чого раніше не було. Виходить, що з цієї позиції говорити про творчість дітей неможливо, адже вони не можуть створити нічого принципово нового. Проте відмовити дітям у їхній можливості й здібності творити – не бачити очевидного, – вважає Н.В. Гавриш [3, с. 23].

Науковці Г.В. Бурменська і В.М. Слуцький стверджують, що довготривале насильницьке придушення інтелектуальних і експресивних потреб творчо талановитої дитини призводить до емоційних проблем, неврозу і навіть психозу. Неврози можуть виникнути в результаті довготривалих періодів

сильної пригніченості, коли дитина не здатна зрозуміти причини неприйняття оточуючими звичних для неї уявлень, прагнень, тенденцій. Коли мислення може стати паралізованим. Втеча в уяву спроможна стерти межу реальності і фантазії. Така дитина може приймати оборонні моделі поведінки, схожі з психосоматичними [8, с. 119].

Отже, ні в якому разі не потрібно обмежувати прояв будь-якої творчості дітей, адже саме в ній відбувається здоровий психічний розвиток, формування гармонічної особистості дошкільника.

Питання про виховання творчості має велике значення; воно, крім того, дуже складне і різноманітне, тому що не існує єдиної думки щодо наявності творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Педагоги і психологи (Є.В. Белкіна, Н.О. Ветлугіна, Л.С. Виготський, В.В. Давидов, О.В. Запорожець, О.М. Дьяченко, Г.С. Костюк, М.М. Поддьяков, Н.П. Сакуліна, В.О. Сухомлинський, О.С. Ушакова та ін.) довели, що творчі можливості дітей виявляються вже у дошкільному віці. Уточнюючи сутність і важливість критеріїв новизни в дитячій творчості, науковці відзначають, що вона виявляється не в об'єктивно новому кінцевому продукті, а й в самостійному створенні дитиною системи власних взаємин зі світом, у перетворенні навколишнього середовища і себе в цьому середовищі.

Аналізуючи питання про творчість дітей, її виникнення і розвиток, можна відмітити різні напрямки в його вирішенні. В одному із них джерело творчості вбачається у внутрішніх, які самі зароджуються, силах дитини, тобто творчі здібності розглядаються як виникаючі спонтанно і, як наслідок, вони некеровані, педагогічно спрямоване формування їх неможливо.

Так, представники біогенетичного напрямку у вітчизняній педагогіці та психології (А.В. Бакушинський, К.М. Вентцель, Ф.І. Шміт) проголошували самостійний, спонтанний розвиток дитячої творчості, виступаючи проти навчання дітей малюванню. З'явилося ствердження, що дитина – художник і навіть саме найкраще навчання може загубити природний хист. Дітям немає чому навчатися. Навпаки, дорослі повинні вчитися в них майстерності. Цю

думку заперечували прибічники іншого напрямку, які проголошували джерелом розвитку дитячої творчості оточуючий світ, мистецтво, наполягали у зв'язку з цим на необхідності створення відповідних умов для засвоєння дітьми накопиченого досвіду, навчання прийомам творчої роботи [4, с. 4].

Визнаючи дитячу творчість, Л.С. Виготський наголошував, що у повсякденному житті творчість – це необхідна умова існування, і все, що виходить за межі рутини, завдячує своїм виникненням творчій діяльності людини. “Якщо так розуміти творчість, – зазначав вчений, – то не важко помітити, що творчі процеси в усій своїй повноті виявляються вже в ранньому дитинстві ... Гра дитини є не просто згадка про пережите, а й творча переробка пережитих вражень, комбінування їх і розбудова з них нової дійсності, що відповідає запитам та потягам самої дитини” [2, с. 26].

Враховуючи погляди Л.С. Виготського, науковець В.І. Барко робить висновки про те, що дитяча вигадка відрізняється від зрілої творчості тим, що перша є творчістю лише у психологічному відношенні (дитина створює нове для себе), а друга – і в психологічному, і в соціальному (створюється нове для себе, що є новим для всіх). Проте інколи діти створюють речі, які мають справжню естетичну цінність, є творами мистецтва [1, с. 8].

Вчені О.М. Леонт'єв, Н.О. Ветлугіна та інші теж намагалися знайти пояснення об'єктивній природі дитячої творчості, зокрема у ракурсі ігрової діяльності. О.М. Леонт'єв початковою умовою виявлення творчості вважав так звані рубіжні ігри, тобто ті, які, у свою чергу переходять у різні форми діяльності дітей. З поміж них учений виділяє гру-драматизацію і називає її своєрідною перед естетичною діяльністю [6, с. 13].

Н.В. Гавриш виділяє два генетичних джерела творчості дошкільників. Перший – практична діяльність, спрямована на перетворення предметів і явищ з метою їх пізнання і освоєння. Починаючи з молодшого віку, ця діяльність виступає в формі так званого експериментування, яке інтенсивно розвивається на протязі всього дошкільного дитинства. Ця діяльність стимулюється вже ненасиченою потребою в нових враженнях, нових знаннях. Другим генетичним

джерелом дитячої творчості є гра, в процесі якої розвивається уява і фантазія дітей, створюються сприятливі умови прояву їх інтересів і потреб [3, с. 27].

Аналізуючи процес розвитку творчості дітей, М.М. Поддьяков вказує на наступні протиріччя: розвиваючись, дитина засвоює суспільний досвід – способи дій з речами, способи розумових і мовленнєвих дій, яких її навчає дорослий. Ці способи, як правило, досить жорсткі, стандартизовані, вони обмежують творчість дошкільників – від них вимагається лише чіткого і повного засвоєння певних знань, умінь і навичок. Але це не здійснюється [9, с. 51]. Дитина в процесі засвоєння переломлює нове знання, нове вміння через власне розуміння світу, через свою “призму”, “пропускає” його через свій особистий досвід, неповторний і унікальний. В цьому виявляються істотні індивідуальні відмінності дітей.

Проблему розвитку творчості і творчої активності в дитині досліджували і досліджують представники різних наукових галузей. За всієї своєрідності їхніх наукових поглядів вони сходяться в одному: розвиток дитини є активним процесом діяльного творення власної особистості, і розвиток дитячої творчості може бути правильно зрозумілим лише у світлі загальної теорії психічного розвитку людства. Але дитячий розвиток відбувається не ізольовано, а в особливому просторі тієї усталеної культури, в якій народилася та формується дитяча особистість. Засвоюючи культуру свого народу, кожний індивід набуває загальнолюдської здатності творити і розвиватися у взаємодії з подібними до себе. Засвоюючи, привласнюючи загальнолюдське духовне багатство, дитина в різних видах діяльності (ігровій, навчальній, продуктивній, мовленнєвій) творчо переосмислює й переробляє це історичне надбання. Так складається картина її власного, об’єктивного світу. Водночас на формування особистості дитини, як стверджують О.Л. Кононко, В.Т. Кудрявцев, О.О. Потєбня, С.Ф. Русова, К.Д. Ушинський, впливає історичне соціально-культурне середовище, що вносить у цей процес риси сьогоденної історії, культури, людських надбань і досягнень.

Вступаючи в світ культури, дитина здійснює орієнтовно-дослідницьку, творчу діяльність, яка включає в себе найскладніші процеси аналізу і синтезу суспільних предметів, експериментування з ними, випробування предметних ситуацій [5, с. 118].

Отже, продуктивною є сама ідея самоцінності дошкільного дитинства, в ракурсі якої творчий характер розвитку дитини, дитячу творчість можна визначити як цінність, а входження дитини в предметний, природний, культурний світ розглядати не як імітацію творчих актів, а як справжню творчість [3, с. 25].

Література

1. Барко В.Г. Розвиток здібностей і творчого потенціалу / В.Г. Барко // Обдарована дитина. – 2005. – № 1. – С. 27 – 33.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 96 с.
3. Гавриш Н.В. Психолого-педагогічні засади розвитку словесної творчості дітей дошкільного віку / Н.В. Гавриш // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 4. – С. 21 – 27.
4. Копейкіна О. Розвивати творчу особистість / О. Копейкіна, О. Долінна, Р. Низковська // Дошкільне виховання. – 2003. – № 7. – С. 3 - 6.
5. Кудрявцев В.Т. Творческая природа психики человека / В.Т. Кудрявцев // Вопросы психологии. – 1990. – № 3. – С. 113-121.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 403 с.
7. Музика О.О. Мотивація творчої обдарованості / О.О. Музика // Обдарована дитина. – 2003. – № 3. – С. 3 – 4.
8. Одарённые дети: Пер. с англ. / Общ. ред. Г.В. Бурменской и В.М. Слущкого. – М. : Прогресс., 1991. – 377 с.
9. Поддьяков Н. Формирование творчества у детей дошкольного возраста / Н.Н. Поддьяков // Прикладная психология и психоанализ. – 1998. – № 1. – С. 50 - 54.